

Vándorgyűlés Sepsiszentgyörgyön — 1898

1898 nyarán Háromszék vármegye székhelye jeles eseménynek adott otthont: ott tartotta az évi rendes vándorgyűlését az Országos Erdészeti Egyesület. A kiterjedt erdősséggel rendelkező megyében az erdőgazdálkodás régi időktől kezdve szerves részét képezte a lakosság mindennapi életének. A modern, nagyipari jellegű fafeldolgozás azonban csak az 1880-as évektől honosodott meg, és nőtte ki magát ki a 20. század első évtizedében olyannyira, hogy a század második feléig csak a fa-, és mellette a textilipari létesítmények működtek nagyipari jelleggel a megyében.

Az új alapokra helyezett háromszéki faipar számára az Országos Erdészeti Egyesület (OEE) 1898. évi vándorgyűlése komoly jelentőséggel bírt, hiszen a jeles személyiségek részvételén és a kapcsolatteremtési lehetőségeken túl, súlyának a növekedését is jelezte az esemény. Jelen tanulmányban az OEE 1898 augusztusában tartott sepsiszentgyörgyi (háromszéki) vándorgyűlésének történetéhez, szeretnénk adatokat szolgáltatni, a teljesség igénye nélkül.

Erdészet és faipar Háromszéken a vándorgyűlés idején

A 19. század végén Háromszék vármegye területének 61 százalékát erdő borította, ennek több mint fele lombhullató (főleg bükk és tölgy), kisebb hányada (kevesebb, mint egyharmad) pedig fenyőerdő volt.¹ Területi megoszlásukat tekintve a lombhullató részek leginkább a Sepsi, illetve Miklósvár járásokban, míg a fenyvesek leginkább a Kézdi és Orbai járásokban tömörültek.²

Az 1890-es évek végén egyharmaduk volt magántulajdonban, a fennmaradó részt pedig valamely jogi személyiség kezelte, úgy mint törvényhatóságok, községek, egyházi és oktatási intézmények, közbirtokosságok, vállalatok, vagy az állami kincstár. Az utóbbiak közül a közbirtokosságok és a községi birtokok rendelkeztek a legnagyobb erdőterületekkel.³ A legnagyobb birtokai (10 000 k. hold fölött) a Kézdi és Orbai járás egyes községeinek, úgy mint Gelencének, Zágonnak, Berecknek vagy Ozsdolának voltak, a magánszemélyek közül pedig *Zathureczky Gyulának* voltak, de 5000 hold föl-

Erdősítés Kovászna község Kopacz nevű erdejében, a 20. század elején (Székely Nemzeti Múzeum – SzNM, F172)

ött birtokoltak a Mikes, a Szentkereszthy vagy a Béli családok tagjai is.⁴

Az erdőfenntartást az 1879. XXXI. tc. által szabályozták, amelynek a 17. §-a értelmében a korábban említett korlátozott forgalmú erdőbirtokokat állami felügyelet alá helyezték. A jogszabály értelmében ezekre az erőkre üzemtervet kellett készíteni, szabályozták a visszaerdősítést, előírták a kezelő és őrző személyzetet stb.⁵ Háromszék esetében a törvényhatóság és a Földművelésügyi Minisztérium közötti egyezség 1886-ban kötött meg, és annak ellenére, hogy az új rendszabály a székelység körében nem örvendett túl nagy népszerűségnek, 1887-től nekiláttak az üzemtervek elkészítésének.⁶ 1898-ig összesen 342 birtokról (100 400 k. hold) készítettek üzemtervet, 37 erdőőr állást rendszeresítettek, és 64 csemetekertet (ebből két állami) létesítettek.⁷

Ez utóbbi azért is fontos, hiszen a közgyűlés évében, az OEE aktív közbenjárását követően lépett életbe az 1898. XIX. tc. amely szabályozta a kopár területek visszaerdősítését, továbbá rendelkezett a kísérleti állomások felállításáról is.⁸

A nagyipari erdőtermelés megindulása előtt legtöbb helyen vízimalmok segítségével dolgozták fel a fát. A kis kapacitású (7–10 ezer m³) fűrészeket nagyobb patakok mentén létesítették és általában szezonálisan működtek. A 19. század végén számuk meghaladta a százat.⁹

A székelyföldi vasúti hálózat fejlődésével, az erdők tulajdonlását befolyásoló magánjogi változások, a különböző kormányzati intézkedések, továbbá a külpolitikai helyzet javulása kedvező feltételeket teremtett a nagyobb beruházást igénylő faipari vállalatok alapításához is, így 1898-ban Háromszék vármegye területén 19 (fenyőre berendezett) fűrésztelep termelt.¹⁰

A háromszéki modern, nagyipari jellegű fakitermelés meg-honosítása *Horn Dávid* felvidéki vállalkozó nevéhez fűződik, aki 1888-ban Zathureczky Gyulától a papolci, zágoni és zabolai határokon vásárolt erdőterületeket. A termelést az újonnan létrehozott telepen, Gyulafalván indították meg. A cég 1892-ben részvénytársasággá alakult Erdélyi Erdőipari Rt.¹¹ néven, az ügyvezetésben Horn továbbra is aktív maradt, a részvénytársaságon belül az erőviszonyok a máramarosi származású Groedel család (Zadig, illetve három fia, Ármin, Bernát és Albert) felé tolódtak. Ugyanettől az évtől kezdődően (a magyar–román úgynevezett vámháború megszűnése és a román

¹ Bedő Albert: *A magyar állam erdősegeinek gazdasági és kereskedelmi leírása, I. kötet*. Budapest, 1896. 3.

² Sümegh Ignác: *Erdei iparvállalatok Háromszéken, I. Székely Nemzet*, 1898. augusztus 29.

³ Kócsy János: *Háromszék vármegye erdősegeinek gazdasági állapota. Erdészeti Lapok*, 1898/9. 892.

⁴ Bedő Albert: *A magyar állam erdősegeinek... i. m.* 69.

⁵ Uo. 901

⁶ Kádár Zsombor–Pál Antal Sándor: *A székelyföldi erdészet és faipar*. Marosvásárhely, 2002. 104, 114.

⁷ Kócsy János: *Háromszék vármegye erdősegeinek... i. m.* 901.

⁸ Az OEE 1898. augusztus 23-án tartott rendes választmányi ülésének jegyzőkönyve. *Erdészeti Lapok*, 1898/9. 948–949.

⁹ Sümegh Ignác: *Erdei iparvállalatok Háromszéken, I. i. m.*

¹⁰ Kádár Zsombor–Pál Antal Sándor: *A székelyföldi erdészet és faipar*. 119. A helyi konjunktúra kialakulására vonatkozóan lásd bővebben: Nagy Botond: *Erdővagyon-újraelosztás és faipari nagyvállalatok megjelenése Háromszéken*. In: Egyed Emese, Pakó László, Weisz Attila (szerk.): *Certamen I. Előadások a magyar tudomány napján az Erdélyi Múzeum Egyesület I. szakosztályában*. Kolozsvár, 2013. 335–352.

¹¹ A trianoni békeszerződés után *Ardeleana* néven folytatta a tevékenységét.

erdőtörvény kevésbé szigorú előírásai által teremtett kedvező feltételek következtében) kezdett az Erdélyi Erdőipari Rt. erdőterületet vásárolni a román határrészen is.¹² 1898-ra összesen 65 000 hold (majdnem összefüggő) területen termeltek.¹³

Az Rt. a megye legnagyobbikának számított, és három gőzfűrésztelepen termeltek. A Gábor-fűrész 9 rendes és 2 hasító, a József-fűrész 6 rendes, a Ghermani-fűrész pedig 8 rendes üzemre volt berendezve. A Gábor-fűrész ugyanakkor hangszerekhez használatos deszkák, továbbá vasúti talpfák telítésére is alkalmas berendezéssel is ellátták.¹⁴

A fűrésztelepeket Gyulafalvához hasonlóan (amely Zathureczky Gyuláról kapta a nevét) Horn egy-egy aktív támogatójáról nevezték el. Így a Gábor-fűrész *Apor Gábor* háromszéki származású államtitkár, a József-fűrész pedig *Potsa József*ről, Háromszék vármegye főispánjáról kapta a nevét.

Érdekességük még, hogy a telepek voltak az elsők a megyében, amelyeket villamos világítással is elláttak.¹⁵ A cég nevéhez fűződik egy sor erdei vasútvonal kiépítése is. 1898-ban a vállalat keskeny nyomtávú pályáin 65 kilométeren gőz-, 32 kilométeren pedig lóvontatással dolgoztak. Ide tartozott továbbá az 1258 méter hosszú sajátos erdészeti szállítóberendezés, a sikló is.¹⁶

A kovásznai sikló 1898-ban. (SzNM, F602)

A megyében¹⁷ jelentőséggel bírt még a Mikes család által működtetett fűrészüzem, amely ekkor még legnagyobb részt gyufaszálat termelt. Zágon község határában a *Schmidt-Üngár*n (1890), *Farkas Lajos* gőzfűrészke Bükszádon (1894), *Üg-*

ron János gőzfűrészke Kovásznán (1893), valamint *Bajkó Barabás* fűrészke Barátoson említendő meg.¹⁸

Háromszéken egy évben összesen 9452 vagon fát termeltek, ennek többsége fűrészáru volt (7769 vagon), de számottevő volt a talpfa (800), az épületfa (182), a donga (150), a gömbölyű épületfa (107) és a tűzifa (117) is.

Többnyire exportra termeltek, leginkább déli piacokra (Konstantinápoly, Kairó), de a 19. század végi görög-török háborúk idején nyugatra is szállították a háromszéki fát.¹⁹ A zavaros déli viszonyok következtében a háromszéki termelőknek megérte a 6000 kilométeres kitérő a galaci (Román Királyság) kikötőből, a Fekete- és a Földközi-tengeren keresztül, Rotterdam és Kölnön át, hogy a düsseldorfi piacokon értékesítsék termékeiket, erős konkurenciát teremtve a bajorországi vállalatoknak.²⁰

Az OEE háromszéki vándorgyűlése

Komoly presztízsértékkel bírhatott a háromszéki erdészet és faipar számára, hogy 1898-ban az Országos Erdészeti Egyesület a soron következő vándorgyűlését a megye székhelyén, Sepsiszentgyörgyön kívánta megtartani. A háromnapos eseményt augusztus 24–25-ére tervezték, két színhelyen, Sepsiszentgyörgyön és Gyulafalván az Erdélyi Erdőipari Rt. fűrésztelepén. Az eseményre kb. 140 tag jelezte részvételét.²¹

A Brassóból vonattal Sepsiszentgyörgyre érkezőket a város polgármestere, *Gödri Ferenc* köszöntötte, a vendégek nevében pedig *Bedő Albert* államtitkár válaszolt. A majdnem 200 fős vendégsereg a köszöntők után a Nagy József-féle kerthelyiségbe vonult, ahol zenés táncmulatsággal töltötte az estét. Másnap reggel, még a gyűlés előtt *Potsa József* főispán vezetésével meglátogatták a vármegyei *Árvafüti- és szeretelbázist*.²²

A közgyűlés első részét *Bedő Albert* elnökletével a Székely Mikó Kollégium dísztermében tartották meg. A gyűlésen a Földművelésügyi Minisztériumot *Tomcsányi Gyula* erdőigazgató, a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumot pedig *Hirsch István* főerdőtanácsos képviselte.

Háromszék vármegye törvényhatósága nevében *Székely György* országgyűlési képviselő; *Újvárosi József* kir. tanácsos; *Imreb Albert*, *Bogdán Artúr* és *Temesvári János* törvényhatósági bizottsági tagok; *Szentiványi Miklós* főjegyző, *Gyárfás Győző* főmérnök, valamint *Málik József* lapszerkesztő jelent meg.

Képviseltették magukat továbbá Budapest, Selmec- és Bélabánya, Körömcébánya, Szeged, Pozsony, Kassa és Sopron városok is, és jelen voltak a Galíciai Erdészeti Egyesület, a Morva Sziléziai Erdészeti Egyesület képviselői.²³

Az ülés az év elején elhunyt OEE elnökre, *Tisza Lajos* miniszterre való emlékbeszéddel kezdődött, majd az egyesület időszerű ügyeit tárgyalták meg. Sor került az egyesület költségvetésének megvitatására, illetve számot adtak a Deák Ferenc-

Sepsiszentgyörgy a 19. század végén (SzNM, F63)

¹² Nagy Botond: Erdővagyon-újraelosztás... i. m. 348.

¹³ Sümegh Ignác: Erdei iparvállalatok Háromszéken. *Erdészeti Lapok*, 1898/10. 996.

¹⁴ Sümegh Ignác: Erdei iparvállalatok Háromszéken, II. *Székely Nemzet*, 1898. augusztus 31.

¹⁵ Uo.

¹⁶ Uo. vö. Kádár Zsombor-Pál Antal Sándor: *A székelyföldi erdészet és faipar*. 119.

¹⁷ További jelentős üzemek később, az 1900-as évek elején alakulnak meg: a *Magyar Erdőipar Rt.* (Kézdivásárhely, 1905), *Gróf Mikes Zabolai Erdőgazdasága és Fűrésztelepei Rt.* (Budapest, 1905), *Papoc-Barátosi Faipar Rt.* (Nagyvárad, 1907), *Magyarbodzai Bükkipar Rt.* (Prázmár, 1911). Nagy Botond: Erdővagyon-újraelosztás... i. m. 351.

¹⁸ Kócsy János: Háromszék vármegye erdőségeinek gazdasági állapota. i. m.

¹⁹ Sümegh Ignác: Erdei iparvállalatok Háromszéken, II. i. m.

²⁰ Uo.

²¹ *Székely Nemzet*, 1898. augusztus 24.

²² *Székely Nemzet*, 1898. augusztus 26.

²³ Az OEE 1898. augusztus 23-án tartott rendes választmányi ülésének jegyzőkönyve. 947.

Az OEE közgyűlés résztvevői a Gábor-fűrésznél emelt díszkapu alatt (SzNM, F442)

alap kamataiból kiosztott ösztöndíjakról is. Ez utóbbi által az egyesület olyan kutatásokat támogatott, mint a faeladási szerződések feltételeinek a vizsgálata a kisbirtokosok védelme érdekében, a bükkfa úsztatásakor történő károsodások vizsgálata, a faiparhoz köthető háziipar fellendítésének módozatai.²⁴

Külön napirendi pontot képezett az OEE szakirodalmi munkásságának a megvitatása is, ahol döntöttek az *Erdészeti műszótár* szerkesztési munkálatainak a folytatásáról, az *Erdészeti Vegytan*, az *Erdőrendezés* második (gyakorlati) kötetének, továbbá az *Erdészet építéstan* harmadik (vízépítéset) kötetének a kiadásáról.²⁵

A sepsiszentgyörgyi dobánygyár épülete és a dobánygyári telek 1898-ban (SzNM, F574)

²⁴ Uo. 935.

²⁵ Uo. 952.

²⁶ Uo. 958.

²⁷ *Székely Nemzet*, 1898. augusztus 26.

²⁸ *Székely Nemzet*, 1898. augusztus 29.

²⁹ Uo.

Említésre került az OEE-nek az 1898: XIX. tc. meghozatala során kifejtett munkássága is, ugyanakkor döntöttek arról is, hogy 1899-ben Pozsonyban, 1900-ban pedig Selmecebányán tartják meg a vándorgyűlést. Az ülés során *Kócsy János* erdőmester ismertette a háromszéki erdőgazdálkodási viszonyokat is.

Az első napi ülés fénypontja az elnökválasztás volt. A szavazatszedő bizottság vezetésére Potsa József főispánt kérték fel. A voksolás során egyesületi elnöknek 90 szavazattal *Bánffy Dezső* miniszterelnököt választották meg, *Krajcsovits Bélát* pedig igazgatósági választmányi tagnak. A választással egybekötve rendes taggá iktatták Potsa főispánt, illetve felvették tagnak Sepsiszentgyörgy város közönségét is.²⁶

A programot az akkor még a Mikó épületében székelő Székely Nemzeti Múzeum látogatásával folytatták, de megtekintették a dohány- és a textilgyárat is. A vendégsereg a kollektívban marhasültet, töltött káposztát, vegyes sültet ebédelt, a résztvevők pedig a korabeli szokásokhoz híven a királyi éltetése után, sorban illették egymást a tósztokkal. Innen vonattal Kovásznára utaztak.²⁷

Másnap a helyi látványosságnál, a Pokolsár mellett gyülekeztek, majd a kovásznai állomásról feldíszített szerelvény vitte a résztvevőket az Erdélyi Erdőipari Rt. Gábor-fűrész telepére, ahol ez alkalomból egy kéttornyú díszkaput is emeltek. Ott *Weiner Artúr*, az Rt. igazgatója fogadta és vezette körbe a vendégeket, a házigazda szerepét pedig *Groedel Bernát* látta el.

Háromszéki fűrésztelep a 19. század végén 20. század elején (SzNM, NEG19-25)

A gyűlés során a számvizsgáló bizottság jelentését és az 1899. évi költségvetést vitatták meg, továbbá meghallgatták *Sümegh Ignác* főerdésznek az erdélyi faipari vállalatokról szóló előadását.²⁸ Az ülés végeztével meglátogatták a fűrész- és telítőtelepet, majd átutaztak a József-fűrészre, végül pedig Kommandón ebédeltek.

A vendégsereget „extra-zug” szállította vissza Kovásznára, ahol este mintegy száz vendég gyűlt össze, hogy „a bankettek hagyományos kotyvalékával a székely vendégszeretet nagyobb dicsőségére, itt is megismerkedhessenek”. A korábbiakhoz hasonlóan itt is későig tartó táncmulatság következett, ahol záporoztak a pohárköszöntők. Másnap reggel a résztvevő tagok Tusnád-, illetve Bálványosfürdőre tehettek egyéni kirándulásokat.²⁹

A vándorgyűlés úgy az egyesület, mint a háromszéki erdészet, vagy faipar számára nem hozott gyökeres változást, a megyei erdőipar számára azonban mégis kiemelt jelentőségű volt, hiszen a 16 éves hagyománnyal rendelkező nagyüzemi jellegű faipar elismerésül szolgált, ugyanakkor szorosabbra fűzhették kapcsolataikat az országos hálózattal is.

Tóth-Bartos András

történész (Székely Nemzeti Múzeum)